

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia Paedagogica II (2012)

Grażyna Bejster, Luiza Lipińska

Przygotowanie do dorosłego życia i aktywności zawodowej uczniów z wieloraką niepełnosprawnością na etapie ponadgimnazjalnego kształcenia – w świetle gdańskiego eksperymentu pedagogicznego „Edukacja z widokiem na przyszłość”¹

Edukacja i zatrudnienie mają kluczowe znaczenie dla funkcjonowania w społeczeństwie osób niepełnosprawnych. Zapewnienie im rzeczywistego dostępu do edukacji i zatrudnienia jest podstawowym warunkiem, aby mogły żyć i pracować w społeczeństwie jak równoprawni dorośli obywatele (szczególnie niepełnosprawni intelektualnie). Bez odpowiedniej edukacji i wsparcia osoby niepełnosprawne nie będą w stanie uzyskać odpowiedniego zatrudnienia. Blokowanie dostępu do zatrudnienia prowadzi do trwałej zależności od innych, ubóstwa i wykluczenia poza margines społeczeństwa.

Projekt eksperymentu edukacyjnego: „Edukacja z widokiem na przyszłość” został opracowany przez zespół specjalistów z zakresu edukacji i socjalizacji osób niepełnosprawnych w Gdańsku, z udziałem rodziców – przedstawicieli Rad Rodziców istniejących szkół, placówek specjalnych i wiodących szkół i placówek integracyjnych, a także przedstawicieli dwóch organizacji pozarządowych prowadzących placówki edukacyjne i realizujących zadania na rzecz osób niepełnosprawnych intelektualnie i autystycznych.

Koordynatorem prac zespołu jest wiceprezydent Gdańska – Ewa Kamińska. W ramach eksperymentu pracują trzy podzespoły:

1. Zespół ds. szkolnictwa integracyjnego i włączającego – koordynatorem podzespołu jest p. Monika Gołubiew-Konieczna.
2. Zespół ds. szkolnictwa specjalnego – koordynatorem podzespołu jest p. Bogumiła Padalec.
3. Zespół ds. edukacji młodzieży z głębokimi i sprzężonymi niepełnosprawnościami – koordynatorem podzespołu jest p. Grażyna Bejster.

Do eksperymentu przystąpiły następujące szkoły i placówki z terenu Gdańska:

1. XXIII Liceum Ogólnokształcące z integracyjną klasą eksperymentalną w Zespole Szkół Ogólnokształcących i Zawodowych nr 1 w Gdańsku.

¹ Materiał powstał na podstawie opracowania merytorycznego eksperymentu „Edukacja z widokiem na przyszłość” realizowanego przez zespół ekspertów p. Katarzynę Gęba – inspektora Wydziału Edukacji w Gdańsku, p. Aleksandrę Kulik – inspektora Wydziału Edukacji w Gdańsku, koordynatorów poszczególnych ścieżek p. Monikę Gołubiew-Konieczną, p. Grażynę Bejster oraz p. Bogumiłę Padalec pod kierunkiem p. Ewy Kamińskiej – wiceprezydent Miasta Gdańska, Wydział Edukacji Miasta Gdańska, Gdańsk 2009.

2. Zasadnicza Szkoła Zawodowa nr 1 w Pomorskich Szkołach Rzemiosł w Gdańsku.
3. Zasadnicza Szkoła Zawodowa Specjalna nr 19 w Zespole Szkół Specjalnych nr 1 im. Stefana Batorego w Gdańsku.
4. Uzupełniające Liceum Ogólnokształcące Specjalne w Zespole Szkół Specjalnych nr 1 im. Stefana Batorego w Gdańsku.
5. Zasadnicza Szkoła Zawodowa Specjalna nr 20 w Zespole Szkół Specjalnych nr 2 w Gdańsku.
6. Szkoła Specjalna Przysposabiająca do Pracy w Zespole Szkół Specjalnych nr 2 w Gdańsku.
7. Szkoła Specjalna Przysposabiająca do Pracy w Specjalnym Ośrodku Szkolno-Wychowawczym nr 2 w Gdańsku.
8. Specjalny Ośrodek Rewalidacyjno-Wychowawczy dla Dzieci i Młodzieży z Autyzmem w Gdańsku.
9. Ośrodek Rehabilitacyjno-Edukacyjno-Wychowawczy Polskiego Stowarzyszenia na rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym w Gdańsku.

Eksperyment edukacyjny, który podejmujemy w Gdańsku, ma charakter sprawdzianu skuteczności rozwiązań rekomendowanych przez pojedyncze projekty podejmowane w tym obszarze przez różne podmioty oraz możliwości adaptacji rozwiązań przyjmowanych przez inne kraje – szczególnie we Francji.

Celem głównym eksperymentu jest wypracowanie zintegrowanego modelu ponadgimnazjalnej edukacji osób niepełnosprawnych zorientowanego na indywidualny rozwój potencjału ucznia i zwiększanie jego szans na pełniejsze włączenie w nurt życia społecznego i zawodowego, z wykorzystaniem innowacyjnych rozwiązań programowych i organizacyjnych.

Cele szczegółowe eksperymentu:

- wypracowanie elastycznego modelu edukacji na poziomie ponadgimnazjalnym i ustawicznym odpowiadającego lokalnym potrzebom rynku pracy, opartego na ścisłej współpracy specjalistów i bieżącym monitoringu postępów edukacyjnych;
- optymalizacja jakości i indywidualizacja specjalnego kształcenia ponadgimnazjalnego i ustawicznego;
- udoskonalenie edukacji włączającej i integracyjnej na poziomie szkolnictwa ogólnokształcącego;
- wprowadzenie systemu współpracy wszystkich podmiotów i instytucji uczestniczących w kształceniu ponadgimnazjalnym – ogólnokształcącym i zawodowym – osób niepełnosprawnych, uwzględniającego kształcenie ustawiczne i doksztalcenie;
- usprawnienie systemu doradztwa zawodowego służącego osobom niepełnosprawnym, wprowadzenie edukacji włączającej i integracyjnej na poziomie ogólnodostępnego szkolnictwa zawodowego;
- współpraca z lokalnymi pracodawcami i instytucjami rynku pracy w zakresie określania bieżących potrzeb rynku pracy i podjęcie działań lobbujących na rzecz wdrażania zasad ekonomii społecznej: zdefiniowanie pożądanych kierunków kształcenia, pomoc w przygotowywaniu osób niepełnosprawnych do wykonywania zawodu i stworzenie oferty ich późniejszego zatrudnienia lub doksztalcenia w kierunku zmiany zawodu, uwzględniającego potrzeby rynku pracy;

- zapewnienie wsparcia specjalistów w okresach przejściowych pomiędzy poszczególnymi etapami edukacji (np. doradcy zawodowi, trenerzy wprowadzający ucznia do kolejnego etapu edukacji lub podmiotu realizującego zatrudnienie);
- wypracowanie rekomendacji zmian prawnych w zakresie orzecznictwa, podstaw programowych i form kształcenia ponadgimnazjalnego osób niepełnosprawnych oraz przedłożenie ich zespołowi eksperckiemu ds. specjalnych potrzeb edukacyjnych powołanemu przez Ministerstwo Edukacji Narodowej.

Wszystkie cele realizacji niniejszego eksperymentu odpowiadają rekomendacjom zawartym w dokumentach mówiących o prawach osób niepełnosprawnych.

Zakładane efekty eksperymentu:

- Wypracowanie wysoce zindywidualizowanej formy specjalnego kształcenia ponadgimnazjalnego dostosowanej do potrzeb i możliwości poszczególnych uczniów niepełnosprawnych.
- Monitorowanie postępów uczniów niepełnosprawnych i weryfikacja orzecznictwa o potrzebie określonego sposobu edukacji w celu jak najpełniejszego włączenia dorosłych osób niepełnosprawnych w życie zawodowe i społeczne.
- Wypracowanie propozycji nowych form dokumentacji orzeczniczej, diagnostycznej i monitoringu procesu edukacji.
- Przygotowanie osób niepełnosprawnych do wykonywania konkretnego zawodu co pozwoli im podejmować rzeczywistą aktywność zawodową na istniejącym rynku pracy.

Eksperyment zakłada organizowanie modelu specjalnej edukacji ponadgimnazjalnej w trzech ścieżkach:

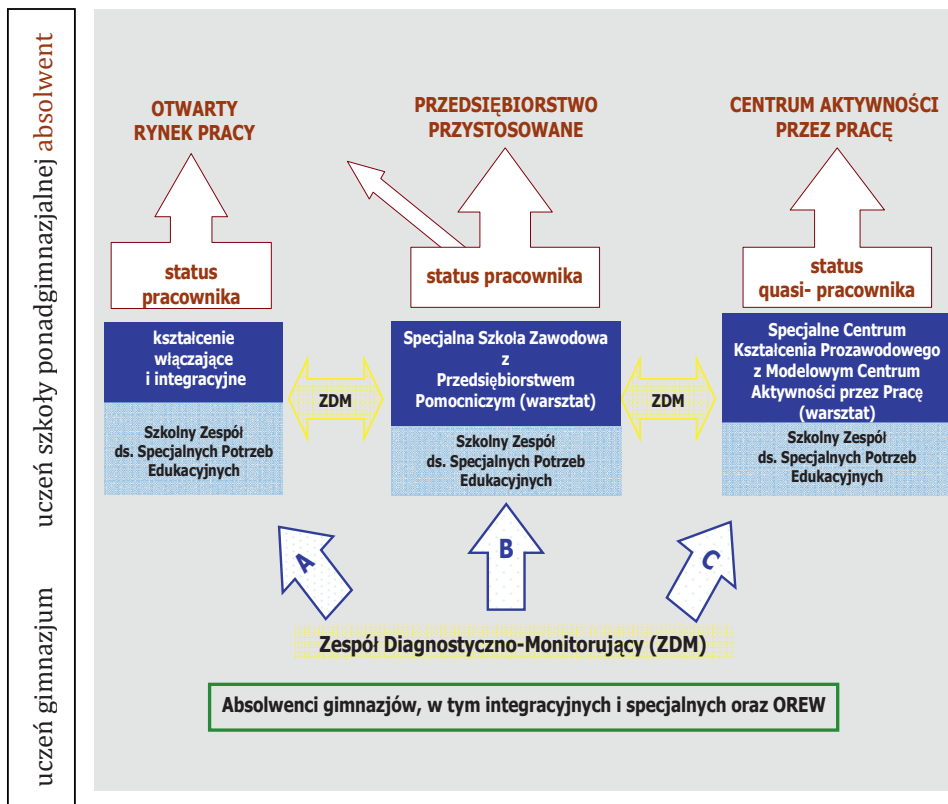
Ścieżka A – adresowana jest do młodzieży niepełnosprawnej i przewlekle chorej, ze szczególnym uwzględnieniem młodzieży z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim: tj. edukacji integracyjnej i włączającej. Efektem realizacji tej ścieżki zawodowej ma być włączenie tych osób do wolnego rynku pracy.

Ścieżka B – adresowana jest do osób o specjalnych potrzebach edukacyjnych, niepełnosprawnych w stopniu umiarkowanym i znacznym, potrzebujących przygotowania do pracy w zawodach pomocniczych, których diagnoza funkcjonalna wskazuje na możliwość korzystania z edukacji specjalnej oraz możliwość osiągnięcia statusu pracownika pomocniczego na wspieranym rynku pracy. Istotną zmianą na tej ścieżce edukacji jest zorientowanie na kształcenie umiejętności w warunkach zbliżonych do warunków panujących w przyszłych miejscach pracy w symulowanym Przedsiębiorstwie Pomocniczym, z uwzględnieniem możliwości odbywania praktyk w Przedsiębiorstwach Przystosowanych w środowisku otwartym.

Ścieżka C – adresowana jest do osób z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym, znacznym i głębokim ze współwystępującymi sprzężeniami (absolwenci OREW, gimnazjów specjalnych, innych szkół, osób które utraciły sprawność w wyniku choroby lub zdarzeń losowych), u których w przyszłości istnieje możliwość osiągnięcia statusu *quasi-pracownika*.

Rozwiązaniem eksperymentalnym w realizacji tej ścieżki jest przejście zadań klas przysposabiających do pracy przez Specjalne Centrum Kształcenia Prozawodowego (SCKP) przysposabiające do zawodu, w którym nauka trwa od 3 do 5 lat, a uczniowie rozpoczynają ją w wieku 18–21 lat. SCKP będzie realizowało różne formy aktywności przez pracę oraz edukację w zakresie samodzielności

i samopielegnacji. Edukacja prozawodowa i ustawiczna będzie się odbywała w zespołach edukacyjnych, które zapewnią również trening kompetencji komunikacyjnych umożliwiających pełnienie ról społecznych osobie niepełnosprawnej. Procesowi edukacji będzie towarzyszyła rehabilitacja (finansowana jednak ze środków pozaedukacyjnych, np. PFRON). Efektem takiego przygotowania młodzieży wielorako niepełnosprawnej ma być możliwość podjęcia pracy w Centrum Aktywności przez Pracę (CApP) (również forma eksperymentalna) i funkcjonowania w innego rodzaju placówkach dziennego pobytu oferujących aktywność poprzez pracę.

Schemat 1. Schemat organizacyjny ścieżki A, B i C eksperymentu „Edukacja z widokiem na przyszłość”

Źródło: Aleksandra Kulik – inspektor Wydziału Edukacji w Gdańsku – opracowanie własne

Eksperymentem zostaną objęci uczniowie rozpoczynający naukę 1 września 2009 roku w Gdańsku w szkołach czynnie uczestniczących w projekcie oraz wytypowani przez nauczycieli uczniowie klas II lub wyższych, jeśli uzasadnienie ich uczestnictwa potwierdzą Zespoły Diagnostyczno-Monitorujące.

Partnerzy wspierający eksperyment

- Instytut Pedagogiki Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Gdańskiego (UG);
- Powiatowy Urząd Pracy (PUP);
- Pomorska Izba Małych i Średnich Przedsiębiorstw (PIMIŚP);

- Polskie Stowarzyszenie na rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym (PSOUU) i inne organizacje pozarządowe działające na rzecz osób niepełnosprawnych;
- Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych (PFRON).

Innowacyjne rozwiązania w ramach eksperymentu

Przedsiębiorstwo Pomocnicze (PP) – modelowy warsztat nauki zawodu funkcjonujący przy zasadniczej szkole zawodowej specjalnej będący modelem (symulacją) Przedsiębiorstwa Przystosowanego. Przedsiębiorstwo Przystosowane to miejsce pracy dla osób niepełnosprawnych o wydajności pracy poniżej 50%. Oferta PP objęta jest pilotażowym programem samorządu miasta Gdańska i PFRON.

Specjalne Centrum Kształcenia Prozawodowego (SCKP) – adresaci tej formy aktywności dotychczas byli uczniami klas przysposabiających do pracy i OREW. Nauka w OREW w praktyce oznaczała przebywanie w ośrodkach do 25 roku życia (z okresem przedszkolnym 20 lat) razem z małymi dziećmi i brak możliwości kształcenia umiejętności adaptacyjnych w środowisku dorosłych. Dlatego konieczne jest zróżnicowanie oferty i wyróżnienie w niej edukacji ponadgimnazjalnej i ustawicznej obejmującej zajęcia rewalidacyjno-wychowawcze. Takie zadanie realizować będzie SCKP. Edukacja w SCKP musi być związana z przygotowaniem do aktywności poprzez pracę, realizowana metodyką właściwą dla tej grupy młodzieży i dorosłych, która odbywa się w innych miejscach i warunkach, niż edukacja dzieci głębiej niepełnosprawnych. Tak, jak w edukacji ponadgimnazjalnej ogólnodostępnej, musi ona mieć związek z rodzajem aktywności po ukończeniu edukacji. Powołanie SCKP jako placówki eksperymentalnej (pilotażowej) odbędzie się z wykorzystaniem dotychczasowych zasobów na okres 3 lat szkolnych.

Modelowe Centrum Aktywności przez Pracę (MCApP) – miejsce praktycznej nauki zawodu (warsztaty) przy SCKP. Modelowe Centrum Aktywności przez Pracę będzie modelem (symulacją) Centrum Aktywności przez Pracę (CApP) – podmiotu będącego ofertą na wspieranym rynku pracy (realizowaną w pilotażowym programie przygotowywanym przez PFRON na podstawie oferty złożonej przez samorząd Gdańska) stanowiącego miejsca pracy dla absolwentów SCKP, osób niepełnosprawnych, których wydajność pracy nie przekracza 30%. MCApP będzie opierało swoją działalność na pracy według indywidualnych programów aktywizacji przez pracę, umożliwiających wykonywanie pracy w określonym indywidualnie wymiarze i zakresie, indywidualnych programów edukacyjnych, karty aktywności zawodowej oraz programów wychowawczych. Absolwenci SCKP, którzy przygotowywali się do pracy w MCApP będą mieli szansę na pracę w CApP lub na pobyt w placówkach dziennego pobytu wzbogaconych o warsztaty aktywności przez pracę.

Kształcenie ustawiczne

Optymalizacja potencjału zawodowego i pełna rehabilitacja zawodowa wymaga objęcia kształceniem ustawicznym środowiska osób niepełnosprawnych: kontynuacja kształcenia, doskonalenie zawodowe, nauka nowego zawodu. Proponowani realizatorzy kształcenia ustawicznego: szkolnictwo specjalne realizujące kształcenie uzupełniające, kluby i placówki prowadzone przez podmioty niepubliczne, WTZ jako miejsce służące przygotowaniu do wejścia lub powrotu na rynek pracy na bazie istniejących szkół specjalnych z wykorzystaniem pracującej w nich kadry CKU,

OKUN, organizacje pozarządowe z różnych obszarów niepełnosprawności poprzez tworzone placówki edukacyjne.

Ewaluacja

Eksperyment będzie monitorowany na podstawie danych w trakcie trwania czteroletniego procesu edukacji. Za przygotowanie narzędzi ewaluacyjnych odpowiedzialny jest koordynator eksperymentu oraz członkowie trzech ZDM.

Badaniami ewaluacyjnymi objęte będą:

- zasadność wprowadzenia trzech ścieżek ewaluacyjnych,
- stosowane narzędzia diagnozy funkcjonalnej do oceny możliwości edukacyjnych i zatrudnienia młodzieży,
- wskazane zmiany w orzecznictwie na potrzeby edukacyjne i zatrudnienia,
- formy i skuteczność pracy ZDM i SZ ds. SPE,
- trafność rozwiązań dotyczących praktycznej nauki zawodu,
- potrzeba w zakresie kształcenia ustawicznego.

Po pierwszym roku realizacji eksperymentu „Edukacja z widokiem na przyszłość” (rok szkolny 2009/ 2010) liczba uczniów zakwalifikowanych do poszczególnych ścieżek wynosi:

- ścieżka A – 9 uczniów,
- ścieżka B – 20 uczniów,
- ścieżka C – 20 uczniów.

Wnioski wynikające z ewaluacji eksperymentu „Edukacja z widokiem na przyszłość” zostaną opublikowane po zrealizowaniu całości – według harmonogramu grudzień 2012 rok.

Preparing students with multiple disabilities for the adult life at the stage of lower secondary school – in the light of the Gdańsk pedagogical experiment *Education with an outlook for the future*

Abstract

An educational experiment that was undertaken in Gdańsk tests efficiency of solutions recommended by single projects undertaken in that field by various entities and the possibility of adapting solutions introduced by other countries, France in particular.

The main aim of the experiment is the development of an integrated model of lower secondary school education for disabled people that would be oriented on individual development of the student's potential and increasing his or her chances for fuller engagement in the social and professional life, with the use of innovative programme and organizational solutions.

The experiment assumes an organization of a model of special lower secondary school education in three paths: **path A** – addressed to disabled and chronic adolescents with particular focus on adolescents with mild mental retardation; **path B** – addressed to people with special educational needs, with moderate and severe disability who need preparation for working in auxiliary professions; **patch C** – addressed to people with mild, severe and profound mental retardation with co-occurring multiple disabilities.

The experiment is monitored on the basis of data during a four-year process of education. The conclusions resulting from the evaluation of the *Education with an outlook for the future* experiment will be published after it has been finished – in December 2012 (according to the schedule).